

ких тверджень, думок. Не було у нас, як тепер прийнято це робити, громадської презентації. Якщо відверто, то ніхто навіть не сказав нам «дякую!». Та хіба у тому річ? Головне ми, під керівництвом В.О.Замлинського, зробили таку корисну справу.

Саме у часи підготовки підручника я мала щастя тісно спілкуватися, майже щоденно, з Володимиром Олександровичем. Скільки у нього було ідей, планів — не перелічити. А як він любив людей, відданих науці, запальних, як він сам! Він довіряв нам і завжди засмучувався, коли хтось не виправдовував його довіри. Працював він по вісімнадцять годин на день і страшно дивувався, коли колеги починали у розмовах щось торочити про «робочий час». «У нас все життя — той робочий час. Нічого більше. Всі маємо родину, близьких, сім'ю, але одночасно — «кохану роботу», — не раз повторював він. А вислів: «Знов був у неї» — означав: ходив на побачення до Кліо — в архів чи бібліотеку.

Життя відміряло йому не так вже і багато часу. Можливо, якби шанував себе, відпочивав, не навантажував на свої плечі силенню тягарів (все поспішав зробити, не відкладаючи на майбутнє), то й досі був би серед нас. А так — пішов із життя, неначе відлетів у вирій з журавлями. Тужимо за ним, згадуємо щоразу, коли знов і знов беремося за його заповіт — створити повноцінний, широкомасштабний підручник, який би задовольнив вимоги часу. І цілком свідомі того, що без тої першої нашої праці, його дітища, нічого у нас не вийшло б. А так — є в Інституті історії України відділ СІД (не раз говорив про необхідність такого Володимир Олександрович), в регіонах пишуть та видають окремі підручники (на 3-5 глав), а ми спромоглися започаткувати і успішно видавати збірку наукових праць із спецдисциплін, один з номерів якого (саме цей) присвячуємо його пам'яті. А вона вічна, допоки ми живі. Роде наш красний і вічний, як світ, бо є серед його синів такі, як В.О. Замлинський!

Спасибі Вам, Володимире Олександровичу, що були в нашому житті. Саме Вам дякує сьогоденне покоління вчених за те, що зрозуміли Ви у свій час важливість нашої праці в галузі СІД, щедро дарували ідеї, ділилися з нами своїми думками, планами. Нам ще досі не вдалося здійснити того, що Ви накреслювали на

майбутнє, як пріоритетне в наших галузях знань, хоча все ж є про що звітувати. Знаємо, що дуже зраділи б Ви, аби дізналися там, у далечині: такі створюють Ваші колеги, колишні аспіранти, підручник з СІД! Робота на стадії підготовки текстів.

Цей збірник, присвячений світлій пам'яті професора В.О.Замлинського, ми адресуємо всім, хто його знав, любив, поважав за талант, наполегливість в досягненні мети, мужність і щирість. Наша скромна праця — данина пам'яті вченому, що в прямому розумінні слова, згорів на роботі. Шана і хвала Людині, подвижнику науки!

Ірина Войцехівська

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ЗАМЛИНСЬКОГО

Наукова спадщина доктора історичних наук, професора Володимира Олександровича Замлинського налічує більше 250 опублікованих праць і охоплює найрізноманітніші напрями історичної науки, серед яких джерелознавство, архівознавство, документознавство, археографія, біографістика, геральдика тощо. Відомий він і як ґрунтовний дослідник історії Другої світової війни, партизанського руху на Україні, Гетьманщини, зокрема періоду Визвольної війни українського народу під проводом Б.Хмельницького.

Такий діапазон наукових інтересів вченого свідчить не тільки про широку ерудицію, фундаментальні знання, а й про постійний науковий пошук, невтомну працю, що є наслідком неабиякої духовної зрілості і професіонального досвіду.

Джерельна база дослідження наукової спадщини вченого-сучасника, — багатогранна і яскрава завдяки не тільки власне збереженому корпусу документальних джерел, а й, головним чином,

спогадам колег і друзів, де особистість вченого постає в усій повноті професіоналізму, досвідченості та талановитості.

І якщо вірно кажуть у народі, що людина освячує місце, то професор Володимир Замлинський своєю духовною сутністю, потенціалом людяності освятив шлях не одному молодому поколінню вчених, ставши, як то кажуть, «дідусем» в науці і виховавши десятки аспірантів, багато з яких стали докторами наук і вже мають своїх учнів.

До джерельної бази дослідження життєпису В.О.Замлинського слід, перш за все, віднести вагомий науковий доробок вченого: монографії, науково-публіцистичні книги, численні брошури історико-біографічного спрямування, статті у збірниках наукових праць, періодичних виданнях, виступи на конференціях, наукових нарадах, семінарах, читаннях.

По-друге, численні рецензії вченого на праці колег, докторські та кандидатські дисертації, відгуки на автореферати тощо. Вагомю групою науково-педагогічного напрямку діяльності професора є плани лекційних курсів та практикумів для студентів, що спеціалізуються з архівознавства та інших галузей історичної науки.

Велика група джерел особового походження значною мірою розпорошена і зберігається в Державному архіві м.Києва, Житомирському Краєзнавчому музеї, Андрушівській середній школі, Поточному архіві Київського національного університету імені Тараса Шевченка, архіві кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки та родинному архіві Замлинських.

Суттєво доповнюють джерельну базу спогади колег, учнів, друзів та рідних вченого в різні періоди його життя та творчості. Звісно, охопити весь цей корпус джерел в одній розробці неможливо, тому метою нашої розвідки є аналіз документів особового архівного фонду В.О.Замлинського, який був переданий в Державний архів м.Києва дружиною вченого – Н.І.Замлинською у 1996 р. у кількості 160 од. зб. Впорядкування фонду проводилося протягом 1997 – 1999 рр. Фонд описаний згідно з «Методичними рекомендаціями з науково-технічної обробки документів фондів особового походження» (М., 1990).

Хронологічно документи фонду охоплюють період з 1930 р. до

1993 р. і структурно поділені на розділи: творчі матеріали (рукописи); матеріали наукової та громадської діяльності; особисті біографічні документи; листування; образотворчі матеріали; матеріали, зібрані В.О.Замлинським до своїх робіт.

Аналізуючи комплекс джерел особового фонду, можна констатувати, що він вагомо репрезентує особистість вченого та його внесок у розвиток історичної науки.

З метою ґрунтовнішого дослідження та логічного викладу результатів опрацювання документів фонду, вважаємо доцільним весь наявний корпус джерел умовно розподілити на 5 груп:

1. Біографічні документи.
2. Наукові, педагогічні та творчі матеріали.
3. Документи службової та громадської діяльності.
4. Епістолярні джерела.
5. Іконографічні (зображальні) матеріали.

До першої групи матеріалів належить 16 справ, серед яких довідка Андрушівської середньої школи № 1 Житомирської області (місце народження В.Замлинського – с.Андрушівка), в якій наводиться виписка з метричної книги за 29 липня 1930 р., з вказівкою на те, що «у батьків: Замлинського Олександра Всеволодовича (27 років) та Замлинської Франціски Францевни (19 років) народився 24 липня син Владислав»¹. Цікаво, що цей документ знайшли юні слідопити товариства «Шляхами героїв», яке багато років працює при Андрушівській школі. Це основний документ, який встановлює точну дату народження вченого, адже в його паспорті зазначена дата 24 червня. У справі знаходиться копія атестату про середню освіту, де зазначається що Володимир Замлинський у 1957 р. закінчив Каширську середню школу екстерном з оцінками «добре». Цей атестат давав право для вступу у вуз².

Наступного року В.Замлинський був зарахований студентом 1 курсу Львівського університету, а через рік переведений на 2 курс Історико-архівного інституту³. Зазначимо, що у справі Замлинського – студента зберігаються численні листи, довідки, накази, які свідчать про активну наукову роботу як у вузі, так і за його межами. Так, у листі начальника Державного архіву Волинської області, направленою проректору по заочному навчанню Львівського

держуніверситету від 10.01.1959 р. зазначається, що В.Замлинський є співавтором книги «Історія Луцька», яка вже знаходилась у видавництві, співпрацює в редакції «Волинського перцю» та публікується у газеті «Радянська Волинь»⁴. Тут же зберігається повідомлення про те, що наказом ректора Історико-архівного інституту за № 176 від 10 жовтня 1962 р. за успішне навчання у 1961-1962 навч.р. В.Замлинському оголошується подяка із відповідним записом в особову справу та повідомленням за місцем праці⁵. Зберігаються рецензії О.М.Медушевської на його курсову роботу за третій курс «Судово-слідчі матеріали буржуазно-поміщицької Польщі – важливе джерело вивчення революційної боротьби трудящих західних областей України» та дипломну роботу «Партизани Волині» (5 розділів, 160 с.). Обидві рецензії позитивні. Однак у другій її автор зазначає на ряд недоліків і дає слушні поради, серед яких доцільно, на думку рецензента, розширити характеристику джерел та подати список літератури в алфавітному порядку⁶.

У фонді також зберігається копія диплому про вищу освіту, в якій зазначено, що у 1964 р. В.Замлинський закінчив Історико-архівний інститут і отримав кваліфікацію історика-архівіста⁷. Через два роки він захищає кандидатську дисертацію, про що свідчить копія диплому кандидата наук за № 003773 МИТ, який виданий 19 листопада 1966 р.⁸. На цей час в науковому доробку вченого було вже більше 50 публікацій, серед яких «Луцьк. Нарис історії міста», «Життя для людей» (про П.В.Васюту, першу жінку – депутата Верховної Ради СРСР), «Астронавт» (про Ю.В.Кондратюка), «Караюча земля. Боротьба трудящих Волині проти німецько-фашистських загарбників» та ін.

До комплексу біографічних документів відноситься атестат старшого наукового співробітника, виданий 17 липня 1974 р., копія диплома доктора історичних наук за 1975 р. та копія атестату професора, яка датована 9 серпня 1985 р.⁹. Шлях вченого відображений і в записах трудової книжки, де зафіксовані всі сходинки службової кар'єри; і в укладеному самим професором списку «Біографічні дані на 1990 рік», де В.Замлинський зазначив свій стаж роботи, час присвоєння наукових ступенів та звань, перелік гро-

мадських доручень, кількість підготовлених кандидатів наук та докторів, виданих монографій, брошур, статей тощо¹⁰.

В цій же справі наявна анкета експерта Міністерства освіти України із зазначенням пріоритетних напрямів наукових досліджень вченого, його інтересів, опублікованих студій та ін.¹¹

У фонді В.О.Замлинського є декілька справ, де зберігаються вітальні адреси з нагоди 50-ти, 55-ти та 60-річчя з дня народження вченого, поздоровчі телеграми з приводу захисту докторської дисертації, одержання звання професора, виходу книжок, зокрема «Богдан Хмельницький» у видавництві «Молодая гвардия» у Москві та ін.¹²

Окрема справа (22 арк.) охоплює чисельну групу грамот, якими було нагороджено В.О.Замлинського протягом 1967-1990 рр. Це грамоти Правління товариства «Знання», «Спілки журналістів», Головного Архівного Управління, Київського університету імені Тараса Шевченка та багатьох інших товариств і організацій. Поруч з ними знаходяться справи з членськими квитками В.Замлинського: члена Всесоюзного товариства поширення політичних і наукових знань (1961 р.), Всесоюзної спілки краєзнавців (1990 р.), Центральної ради добровільного спортивного товариства «Трудовые резервы» (1948 р.), всесоюзного добровільного фізкультурного товариства «Спартак» (1950 р.), всесоюзного фізкультурно-спортивного товариства «Динамо» (1960 р.) та ін.¹³. Тут же зберігаються і читацькі квитки, які були видані В.О.Замлинському різними бібліотеками з 1952 до 1992 рр.; різноманітні посвідчення: від начальника ВТК Ризького заводу № 145 (1952 р.) до посвідчення професора Київського університету (1993 р.).

Таким чином, джерела біографічного спрямування датуються періодом від народження В.Замлинського (1930 р.) до його смерті (1993 р.). Вони дають змогу прослідкувати весь життєвий шлях вченого, основні віхи його біографії, визначити етапи та події, які відіграли вирішальну роль у становленні його як вченого.

Друга група джерел – наукові, педагогічні та творчі матеріали, – найбільш численна (84 справи). Науковий напрям діяльності В.Замлинського репрезентується блоком документів, перш за все рукописами та машинописами праць – від дипломної роботи «Пар-

тизани Волині» до останніх наукових розробок, серед яких «Гетьмани України», «Михайло Максимович. Історичний портрет», «Козацька доба (історичний нарис)» та ін.

На початковий період творчості вченого (50-60-ті рр.) припадає чимало наукових розробок, присвячених історії Волині, усній народній творчості в Західній Україні, боротьбі з фашизмом у роки війни¹⁴. Саме тема історії Другої світової війни у 70-ті рр. полонила вченого. У фонді зберігається машинопис монографії «З вірою в перемогу», підготовленої для видавництва «Вища школа» у 1976 р. Як рубіжний етап у дослідженні даної проблематики був захист вченим докторської дисертації у 1978 р., про що свідчить група супутніх документів (стенограма засідання, виступи, зауваження опонентів та рецензентів) та машинопис автореферату дисертації з авторськими правками¹⁵.

Наступне десятиліття (1980-і рр.) позначилося декількома фундаментальними науковими творами з проблем української історії доби Гетьманщини. Серед них значна за обсягом, інформативністю, новим баченням проблеми художньо-документальна книга «Богдан Хмельницький», неповний рукопис якої (560 с.) та машинопис (509 с.) зберігаються у фонді. Сім справ охоплюють весь комплект підготовчих матеріалів книги. Рукописний варіант (рос. мова, чорними чорнилами на білому та жовтому папері) містить багато авторських правок, вставок по тексту і на звороті, цитати з польських хронік та літописів¹⁶. Книга побачила світ у 1989 р.¹⁷

На цей період припадає і копітка робота В.О.Замлинського над «Портретами» гетьманів, зокрема нарисами про Северина Наливайка, Самійла Кішку, Марка Жмайла, Петра Сагайдачного та ін. У декількох справах фонду зберігаються рукописи, машинописи і, навіть, гранки з макетом обкладинки книги «Гетьмани України»¹⁸. У рукописному варіанті В.Замлинський дає таку робочу назву книзі: «Документально-історичний роман про Богдана Хмельницького та біографічні нариси про деяких інших гетьманів України»¹⁹. Тут же зберігається декілька рукописних списків – підрахунків кількості гетьманів з вказівкою на період і місце їх гетьмування. Відкривається книга вступною частиною під назвою «Слово про козацтво України та його гетьманів». Мова йде про Венце-

слава Светольдовича, Євстафія Дашкевича, Предслава Лянцкоронського, Байду-Вишневецького, Євстафія Ружинського, Івана Свірговського та ін. Характерною особливістю цих нарисів є те, що їх автор використовує багато джерел, цитує літописи, зокрема «Слово о полку Ігоревім», вірші Тараса Шевченка, народний епос тощо. Закінчується книга укладеною автором хронологією гетьманів з їх короткими біографіями. До речі, автор книги зазначає, що не вважає укладену ним хронологію повною і остаточною²⁰.

І якщо погодитись з висловлюванням, що «книги, як і люди, мають свою долю», то зазначу, що цю книгу спіткала нещаслива доля. Вичитка макету книги – остання наукова праця вченого. Дочитати її до кінця він не встиг. Так і залишилась вона відкритою на 142 сторінці на його робочому столі. Повністю підготовлена до друку, вона так і не була опублікована.

На рукопис цієї книги залишилось чимало ґрунтовних рецензій, серед яких рецензія член-корр. НАН України Ф.П.Шевченка, в якій він позитивно оцінює її та висловлює окремі побажання автору: «слід було б згадати про використані джерела для висвітлення піднятих питань; зазначити, що назва «гетьмани» прийшла на Україну з Польщі і що означала ця назва; на Січі були кошові отамани, а також гетьмани. Яка різниця в їх значенні і діях...»²¹.

Серед цієї групи джерел лист доктора історичних наук, професора М.П.Ковальського (мабуть, не атрибутований архівними співробітниками, бо не описаний) з важливими, принциповими, науково-обґрунтованими зауваженнями²².

Окремою групою джерел наукового спрямування виступають відгуки та рецензії В.О.Замлинського на твори різних авторів: відзив на докторську дисертацію П.І.Денисенка, на автореферати докторських дисертацій П.К.Смітюх, Ю.Г.Гошко, кандидатських дисертацій В.М.Тищенка, П.П.Панченка, Т.К.Колодіної, С.В.Кушинської та ін²³.

Тут же зберігається рукопис відзиву В.О.Замлинського, як офіційного опонента, на докторську дисертацію вченого з Грузії А.Г.Матіашвілі на тему: «Дружба та братерське співробітництво українського та грузинського народів у період Великої вітчизняної війни 1941-1945 рр.» та багато ін.

Чимало рецензій, відзивів і просто дружніх порад збереглося на праці В.О.Замлинського. Період 1970-1993 рр. представлений більш як 30 документами, серед яких рецензія О.О.Стася, кореспондента «Робітничої газети» на нарис В.Замлинського «Життя для людей», дві розгорнуті рецензії доктора історичних наук В.І.Клокова та кандидата історичних наук О.Ф.Мінгазутдінова на монографію «Несокрушимое единство», в яких ґрунтовно та докладно проаналізований текст рукопису, вказано на ряд неточностей та висловлено чимало порад і рекомендацій для успішного завершення роботи над текстом²⁴.

Науково-педагогічна діяльність Замлинського репрезентована незначним блоком матеріалів, серед яких програми курсів лекцій, плани семінарів, проспекти підручників та учбових посібників. Як правило, всі ці матеріали хронологічно охоплюють період 1982-1993 рр., коли В.Замлинський обіймав посаду завідувача кафедри архівознавства та джерелознавства Київського університету. У фонді зберігаються плани лекцій на тему: «Предмет і метод джерелознавства», «Методика роботи з історичними джерелами», екзаменаційні питання з курсу «Архівознавство», декілька рукописних і машинописних варіантів плану-проспекта підручника «Джерелознавство історії України» з вставками та численними правками В.О.Замлинського.²⁵

Комплекс матеріалів творчого спрямування хронологічно охоплює період з 1950-х р. від перших публіцистичних оповідань «Екзамени», «На конкурс», «Вчителька», «Кімната»²⁶ до останніх розробок та сценаріїв вченого для виступів на радіо та телебаченні²⁷. Ця група джерел цікава не тільки авторським баченням актуальності проблематики, інформативності та важливості піднятих питань, але й тим, що вона є свідком еволюції його поглядів, зміни акцентів в наукових і творчих інтересах, що знайшло відображення у багатогранній творчості В.О.Замлинського. Блок даних матеріалів вміщує біля 40 оповідань російською та українською мовами, деякі з них у 2-3-х варіантах, доповнені та перероблені автором.

Привертають увагу тексти віршів, пісень та програма концерту, присвяченого врученню Волинській області ордена Леніна (1967р.),

де виконувалась пісня на слова луцького поета О. Богачука, музику до якої написав В.Замлинський²⁸. До речі, їх дружба тривала все життя. Значно пізніше, 1984 р. до 50-річчя з дня народження Олександра Богачука у газеті «Радянська Волинь» В.Замлинський публікує статтю «Щирість поетичного слова»²⁹. Автограф цієї праці під назвою «Поет щасливої долі» зберігається у фонді³⁰. В.Замлинський пише, що як поет О.Багачук починався з пісні. Він наводить слова ювіляра: «Я вийшов з ковальського роду. Кувався у горі народу». І далі автор статті пише, що Олександра Богачука поєднувала творча дружба з Г.Майбородою, К.Верменичем, В.Процько, А.Пашкевичем та іншими відомим композиторами. У цій же справі є машинописи пісень (з нотами) В.Замлинського. Це «Матроська лірична», «Карельська берізка» та ін., що були написані у 1956 р. у Мурманську під час служби у Військово-морському флоті³¹.

До третьої групи джерел – віднесено блок документів (16 справ), які відображають трудовий шлях вченого, його службову кар'єру, свідчать про велику громадянську свідомість та авторитет серед колег-науковців.

Це, перш за все, заявки на видання особових та колективних праць, видавничі договори, документація з проблем публікації, рецензування та виступів з доповідями на різноманітних нарадах, засіданнях та ін. форумах. У фонді зберігається листування В.О.Замлинського у 1950-х рр. з редакцією ж. «Юність», куди молодий початкуючий письменник надсилав свої перші праці. Серед них слова і музика пісні «Матроська лірична», яку він мріяв опублікувати в цьому молодіжному журналі³².

Все життя зберігав Володимир Олександрович лист від редактора газ. «Полярная правда» (Мурманськ) О.Воробйова від 30 грудня 1952 р. з відмовою опублікувати у газеті одне з перших його оповідань «Деталь». Редактор радив йому дещо переробити текст і надіслати його після доопрацювання³³. Мабуть, перші невдачі були найбільш вразливими і залишились в пам'яті назавжди. У фонді чимало заявок на видання праць та видавничі договори з Львівським книжково-журнальним видавництвом за 1962 р.-1970 рр., зокрема лист директору видавництва «Каменярь» П.М.Ін-

гульському з проханням включити до плану видавництва на 1966 р. книгу «Волинський полк іде в революцію», документація про співпрацю з видавництвом «Молодая гвардия» (Москва), серед якої договір на видання книги «Богдан Хмельницький», листування з завідувачем відділу видавництва С.Ликошиним з приводу перевидання її у зв'язку із рішенням ЮНЕСКО святкувати у 1995 р. 400-річчя з дня народження Б.Хмельницького, договір з видавництвом політичної літератури України, видавництвом «Веселка», якому В.О.Замлинський пропонував рукопис книги художньо-документальних нарисів «Богдан Хмельницький і його час» та ін.³⁴

Серед численних документів договори на видання книг «Життя для людей» (від 27 червня 1962 р.), «Астронавт» (від 30 березня 63 р.), «Караюча земля», датований 24 вересня 1964 р., два договори (від 1966 р. та 1970 р.) на публікацію книги «Волинський полк іде в революцію», на видання книги «Гетьмани України» (від 3 червня 1991 р.)³⁵ тощо. Тут є і декілька листів директору Політвидаву України Г.Ф.Немазаному, в яких Замлинський дякує за згоду на переклад «Богдана Хмельницького» українською мовою. Лист датується 7 серпня 1990 р., тобто через рік після виходу книги у світ.³⁶

Останнім за терміном підписання є договір з видавництвом дитячої літератури «Веселка» про передмову та упорядкування книги: «Микола Костомаров. Галерея портретів», яка вийшла друком у 1989 р.

У фонді зберігаються копії листів на ім'я начальника управління наукових досліджень Міністерства освіти України В.І.Біленко за підписом проректора Київського університету імені Тараса Шевченка В.А.Макари та декана історичного факультету Київського університету А.Г.Слюсаренка з проханням про виділення фінансування на розробку наукової проблеми «Історія розвитку джерелознавства в Україні»³⁷, підсумком якої стало видання учбового посібника «Джерелознавство історії України. Довідник»³⁸.

Серед матеріалів фонду повідомлення про наради та конференції, запрошення на участь у пленумах, зборах, урочистих подіях, прохання прорецензувати рукописи, поділитися думками та виступити зі спогадами про окремих осіб, з якими В.Замлинський

був знайомий та співпрацював³⁹. Так, у листі, підписаному зав. Дунаєвецьким районним відділом освіти та членом правління Українського фонду культури В.С.Прокопчуком повідомляється про те, що в с. Лисогірці Дунаєвецького району Хмельницької області при школі відкрито музей і встановлено пам'ятну меморіальну дошку Івану Івановичу Сварнику. Планується провести вечір пам'яті і організатори запрошують В.Замлинського взяти у ньому участь⁴⁰. Цей блок документів, на жаль, лише частково відображає величезну та різнопланову громадську діяльність вченого. І це зрозуміло, оскільки основна маса матеріалів службового походження відклалася у фондах відомчих архівів установ, де працював Володимир Олександрович. Так, у поточному архіві Київського університету залишилась особова справа Замлинського, де зафіксована його діяльність протягом 1982-1993 рр.⁴¹. Чимало документів зберігається в університетському фонді Державного архіву м.Києва, де відклалися матеріали історичного факультету, зокрема кафедри архівознавства, яку очолював проф. В.Замлинський.

Четверта група джерел – епістолярні матеріали (10 справ), які зібрані та систематизовані упорядниками фонду за абетковим принципом і охоплюють період 1951-1993 рр. Тут знаходяться листи від рідних та близьких: сестри Лідії, брата Аркадія, дружини, колег-істориків з різних міст України і колишнього СРСР, студентів, читачів. Серед них два листи від В.П.Беляєва, – письменника, лауреата Державної премії СРСР, премії УРСР ім.Т.Г.Шевченка, заслуженого діяча польської культури, який у 1970-1980-х рр. жваво листувався з В.Замлинським з приводу видання та рецензування ряду книг, які цікавили обох вчених; листи від родини Олександра Богачука, луцького поета, з яким В.Замлинський підтримував дружні стосунки. Привертає увагу листівка-поздоровлення з Луцька з Новим 1968 роком:

*Дорогі мої Замлинські,
Новорічний Вам привіт!
Пийте вина, пийте віскі
І горілку до ста літ!
Хай живуть в здоров'ї, в щасті,
Ваші діти і батьки.*

Хай Вам стеляться квітчасті
І дороги і стежки.
Сію, вію, посіваю
Сонцем, радістю, добром!
З Новим роком Вас вітаю,
Низько-низько б'ю чолом!⁴²

Цікаві листи від поета Ростислава Братуня, з яким більше 25-и років листувався В.Замлинський, від колег-істориків Ю.Мицика, А.Юденкова, М.Ковальського, І.Ковальченка та багатьох інших.

Значна група листів належить нашому колезі, доктору історичних наук, професору Ю.Мицику. Даний комплект висвічує не тільки наукові стосунки двох вчених, а й показує процес вирішення багатьох творчих проблем, обговорення наукових студій, спільних видань тощо.

Так, у листі від 16.03.1986 Ю.Мицик повідомляє, що йому подовжили термін перебування у докторантурі і він працює над текстом докторської дисертації. У листі від 10.04.1986 мова йде про інтерпретацію джерел Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Лист великий за обсягом, ще й з додатком на 6 сторінок «Перелік джерел до книги «Герої Визвольної війни». До речі, це був період, коли В.Замлинський закінчував книгу «Богдан Хмельницький» і, звісно, обговорення цієї теми було досить актуальним.

У наступному листі Юрій Андрійович повідомляє, що вислав статті «Генеалогія та «Дипломатика» до довідника «Джерелознавство історії України», який в цей час готувався до друку⁴³.

У фонді зберігаються листи та листівки від колеги з Польщі – доктора історичних наук, спеціаліста з проблем II Світової війни Ришарда Назаревича. В одному з листів він пише, що ознайомився з текстом докторської дисертації В.О.Замлинського і вислав на нього відзив. В другому – дякує за книгу «З вірою в перемогу» і пише, що готує на неї розгорнуту рецензію, яку планує надрукувати в Польщі⁴⁴.

Багато листів-поздоровлень від колег з приводу успішного захисту докторської дисертації. Серед них від А.Юденкова⁴⁵, А.Ярошенка⁴⁶, який досліджував питання історії Західної України у 1920-1930-ті рр. У своїх листах він дякує за книги, які отримав

від В.О.Замлинського, висловлює свої думки з приводу виходу у світ того або іншого видання. В листі від 25 січня 1968 р. пише, що «весь день ходив по книжкових крамницях і купив дві книжки «Пісні та вірші революційного підпілля Західної України» та збірник статей «Ті, що канули у п'ятьм». А приніс їх додому, то читав не переводя дихання. Велике спасибі Вам, як автору за те задоволення, яке є дістав, прочитавши ці книжки. Від душі вітаю Вас і поздоровляю з виходом у світ цих праць»⁴⁷.

І остання, *п'ята група джерел* (34 справи) – іконографічні (зображальні) матеріали, до яких відносяться фотографії, зібрані В.О.Замлинським для своїх наукових та творчих праць: під час роботи над проблемою підпільного та партизанського руху в роки Другої Світової війни (фото О.Федорова, Д.Коротченка, С.Ковпака), фотографії Героїв Радянського Союзу, льотчиків, десантників, моряків тощо⁴⁸, та власне особисті фотографії Володимира Олександровича, його родини, близьких, друзів, колег. Найбільш рання, датована 20.06.1956 р. під час служби у Військово-морському флоті. Невеличка фотографія (9х13), на якій В.Замлинський з дітьми. Підпис: «Я і мої товарищи»⁴⁹.

Всі інші фотографії (71) торкаються періоду 1963-1991 рр. Серед них фотографії з дружиною, дочкою, в робочому кабінеті, біля домашньої бібліотеки, під час вшанування з нагоди 50-річчя та 60-річчя з дня народження тощо⁵⁰.

Десять фотографій зафіксували засідання Вченої Ради історичного факультету Київського університету з нагоди вшанування В.Замлинського у зв'язку з його 60-річчям. Ювіляра вітають професори факультету В.Яровий, Л.Мельник, Н.Миронець, В.Мордвінцев, Я.Серіщев, В.Шевчук та ін. Невеличка група фотографій торкається луцького періоду життя та творчості В.О.Замлинського: це презентація книги «Волинський полк іде в революцію», фото з колегами та друзями під час нарад, конференцій, семінарів, лекцій в товаристві «Знання» тощо⁵¹.

Більш чисельний блок зображальних джерел репрезентує останнє десятиліття життя вченого, коли він обіймав посаду завідувача кафедри архівознавства в Київському університеті імені Тараса Шевченка. Це колективне фото з колегами та співробітниками

ками Головархіву України з нагоди 40-річчя від дня заснування кафедри архівознавства, фотографії з професорами О.Буравченковим, Я.Серіщевим, В.Панібудьласка, П.Шморгуном, В.Нем'ятим, С.Кульчицьким, А.Катренко та багатьма іншими вченими, студентами та аспірантами⁵². Ці джерела – жива історія факультету, де і сьогодні пам'ятають Володимира Олександровича. Документи його особового фонду використовують студенти і аспіранти, працюючи над курсовими, дипломними роботами та кандидатськими дисертаціями. Його ідеї, наукові нотатки, нереалізовані плани продовжують жити в працях його колег та учнів, що і є, мабуть, найвищою оцінкою ефективності наукового доробку вченого.

- 1 Державний архів м.Києва. – Ф.Р-1600. – Оп.1. – Спр.63. – Арк. 10 (далі ДАМК).
- 2 ДАМК. – Ф.Р-1600. – Оп.1. – Спр.65. – Арк.1
- 3 Там само. – Спр.64. – Арк.1, 10.
- 4 Там само. – Арк.4.
- 5 Там само. – Арк.13.
- 6 Там само. – Спр.50. – Арк.161-162.
- 7 Там само. – Спр.65. – Арк.2.
- 8 Там само. – Арк.4.
- 9 Там само. – Арк.5-7.
- 10 Там само. – Спр.63. – Арк.1, 8.
- 11 Там само. – Арк.9.
- 12 Там само. – Спр.68, 69, 70, 71.
- 13 Там само. – Спр.74-75.
- 14 Сторінки боротьби (Луцьк за часів польської окупації (1921-1939); ДАМК. – Спр.15. – Арк. 1-32; Народні переробки творів Шевченка на Волині. – Там само. – Спр.33; Будівельники Волині в семиріччі. – Там само. – Спр. 34; Усна поетична народна творчість революційного підпілля Західної України 1921-1939 рр. – Там само. – Спр.16. – Арк.1-110; Документи про гітлерівський окупаційний режим в Україні. – Там само. – Спр.34; Трудящі північної Буковини у боротьбі проти фашизму і війни. – Там само. – Спр.37.

- 15 Там само. – Спр.56. – Арк.1-37; Спр.55. – Арк.1-50
- 16 Там само. – Спр.1-7
- 17 Замлинський В. Богдан Хмельницький. – М.: Молодая гвардия, 1989. – 334 с.
- 18 ДАМК. – Ф.Р.1600. – Оп. 1. – Спр.8-14.
- 19 Там само. – Спр.8. – Арк.1.
- 20 Там само. – Спр.14. – Арк.208.
- 21 Там само. – Спр.53. – Арк.32.
- 22 Там само. – Спр.60. – Арк. 28-30.
- 23 Там само. – Спр.52. – Арк. 8-44; Спр.52. – Арк. 1-60; Спр.53. – Арк.1-34.
- 24 Там само. – Спр.53. – Арк. 18-27.
- 25 Там само. – Спр.59. – Арк.10, 14, 18, 22-25.
- 26 Там само. – Спр.20 – 28
- 27 Там само. – Спр.54. – Арк.1-14.
- 28 Там само. – Спр.29. – Арк.12-13.
- 29 Замлинський В. Щирість поетичного слова //Радянська Волинь. – 1984. – 18 грудня. – № 242 (10779). – С.4.
- 30 ДАМК. – Ф.Р.1600. – Оп. 1. – Спр.39. – Арк.1-8.
- 31 Там само. – Арк.1-10.
- 32 Там само. – Спр.78. – Арк. 1-4.
- 33 Там само. – Спр.80.
- 34 Там само. – Спр.78. – Арк.7, 29-33.
- 35 Там само. – Спр.49. – Арк.1-23.
- 36 Там само. – Спр.78. – Арк.20-21
- 37 Там само. – Арк.49-52.
- 38 Джерелознавство історії України. Довідник /Редкол. М.Я.Варшавчик (голова), Г.В.Боряк, І.Н.Войцехівська та ін. – К., 1998. – 212 с.
- 39 ДАМК. – Ф.Р.1600. – Оп. 1. – Спр.81. – Арк.3, 8; Спр.71. – Арк.1-23, 27.
- 40 Там само. – Спр.81. – Арк.6.
- 41 Архів Київського університету імені Тараса Шевченка. Особова справа В.О.Замлинського, арк.1-89.
- 42 ДАМК. – Ф.Р. 1600. – Оп. 1. – Спр.91
- 43 Там само. – Спр.93. – Арк.59-88.
- 44 Там само. – Спр.94.

- 45 Там само. – Спр.96. – Арк.23.
 46 Там само. – Арк. 29-42.
 47 Там само. – Арк.32.
 48 Там само. – Спр.153-160
 49 Там само. – Спр.128
 50 Там само. – Спр.132, 135, 139, 141, 148.
 51 Там само. – Спр. 130, 131.
 52 Там само. – Спр.129, 134, 136, 141, 143, 146, 149, 150.

Людмила Таран

ВОЛОДИМИР ЗАМЛИНСЬКИЙ: ШЛЯХ В НАУКУ

Дитинство і юність мого брата припали на важкий час – сталінські репресії, війна і післявоєнний голодокост. В 1942 р. ми отримали повідомлення, що батько наш, кадровий офіцер, пропав без вісті. Нас було в сім'ї п'ятеро дітей, Володя був найстарший. І ось тоді, залишившись без батьківської опіки, Володя, допомагаючи мамі, половину того важкого сімейного тягаря звалив на свої юні плечі. Нам було добре з ним, він нас доглядав, він турбувався за нас і, саме головне, він нам дуже багато читав і розповідав. Своїми розповідями він зачаровував нашу дитячу аудиторію (а його приходили слухати багато сусідських дітей).

Не раз, коли ми стали дорослими, я його питала «А пам'ятаєш, колись ти нам дуже багато розповідав цікавого. Де ти це все вичитував?». А він відповідав: «Книжок було мало, тому все це я придумував сам, щоб вам було цікаво».

Незважаючи на це, Володя знаходив час і для книг. Читав він дуже багато, особливо ночами, за що часто попадало йому від мамі, тому що цим самим він втомлювався і виснажувався. Адже вдень йому було ніколи. Вже тоді Володю дуже цікавила історична література. Він її не просто читав. Він буквально докопувався

до кожної дрібниці, шукаючи істини, шукаючи те, що йому не вдавалося усвідомити своїм дитячим і юним розумом.

А коли він вже дізнавався про те, що так йому хотілося, він радів кожній своїй невеличкій перемозі, як мала дитина.

Не завжди в той період були книжки, не завжди були можливості їх дістати в бібліотеці чи купити, тому Володя намагався їх вимінювати, інколи – за останній шматок хліба, який ми тоді отримували на «картки». За що йому теж влітало від мамі.

Вже тоді він багато вигадував, писав для нас казки, вірші і оповідання. Як би те все, що він придумував для нас записати, то була б ціла гора літератури. Тому що він не просто придумував, він шукав, шукав постійно відповіді на ті питання, які його захопили, які його цікавили. І коли вже знаходив відповіді, то повідомляв нам. А ми вже знали, що нам зараз щось цікаве розповість.

Мене завжди захоплювала і дивувала його здатність мислити і аналізувати. Чомусь ми, його менші брати і сестри завжди вважали, що все, що ми не знаємо, повинен знати Володя. І якось траплялось так, що на всі наші питання йому вдавалось давати відповіді, які нас завжди задовольняли.

Вже, коли ми стали дорослими, ми розуміли, що для цього йому потрібно було багато читати, багато аналізувати, і багато досліджувати. Я часто спостерігала, що не тільки ми, його рідні, потребували його допомоги, до нього зверталися всі, хто його знав, кому це потрібно було.

Володя дуже переконливо і помірковано вмів довести свою правоту. І нам завжди здавалось, що він багато знав. Не випадково у нас його «в шутку» називали «ходячою енциклопедією». Вже коли він пішов у своє самостійне життя, він почав і писати. Спочатку він писав вірші, пісні (слова і, навіть, музику), короткі оповідання. А потім – вже твори і книжки.

Завжди пам'ятаю, що кожного з нас він вчив вчитися. Вчив правильно читати, вибирати головне, осмислювати прочитане і самостійно робити висновки. Я так думаю, що ми були першою аудиторією для нього як для педагога.

Пам'ятаю, коли ми з ним жили в Ризі (в Прибалтиці), я вчилася там в педучилищі. І мені дуже важко давалася російська мова. То